

قولنامه‌ای که متبرک است

یکی از انواع کاربرد قولنامه که اتفاقاً در جامعه مذهبی مانند ایران بسیار کاربرد داشته و دارد، وقفنامه‌هاست. به طور کلی وقفنامه نوشته‌ای قولنامه شکل است که واقف در آن، مورد وقفی و نحوه استفاده از آن را قید می‌کند و موارد درآمد و سود حاصل از آن را در اختیار عموم یا شخصی خاص می‌گذارد.

یکی از انواع کاربرد قولنامه که اتفاقاً در جامعه مذهبی مانند ایران بسیار کاربرد داشته و دارد، وقفنامه‌هاست. به طور کلی وقفنامه نوشته‌ای قولنامه شکل است که واقف در آن، مورد وقفی و نحوه استفاده از آن را قید می‌کند و موارد درآمد و سود حاصل از آن را در اختیار عموم یا شخصی خاص می‌گذارد.

از قدیم وقفنامه‌ها به صورت سندعادی تنظیم می‌شد و به تأیید روحانیون و افراد مورد اطمینان جامعه می‌رسید، ولی امروزه این نوع سند که می‌توان آن را در ردیف همان قولنامه‌های کاری دانست رنگ و بویی رسمی به خود گرفته و بسیاری از آنها در دفاتر اسناد رسمی و سازمان‌های مربوط بویژه سازمان اوقاف و امور خیریه به ثبت خواهد رسید.

وقفنامه شکل خاصی از قولنامه است که بیشتر در کشورهای مذهبی رواج دارد. چراکه این قولنامه مالکیت را منتقل می‌کند، اما مالک شخص خاصی نیست، بلکه مال مربوط به تمام جامعه یا قشر خاصی از آن است.

اداره‌کننده مال نیز مباشر یا تولیت است که وکیل واقف برای هزینه کرد درآمد مال و رسیدگی به امور آن است. در ایران اموال وقفی بسیاری موجود است که از دیرباز وقف شده و وقف آن تا آینده ادامه خواهد داشت.

وقف اموال برای امور آموزشی، تربیتی، پژوهشی، مذهبی، رسیدگی به ایتمام و مستمندان از رایج‌ترین انواع وقف است. تا پیش از رسمیت یافتن سازمان اوقاف و امور خیریه که کارسازمان ثبت اسناد و املاک را برای اسناد مالکیتی رسمی انجام می‌دهد، وقف یک کار مذهبی بود که امورات آن در دفاتر روحانیون یا اشخاص امین و دست پاک انجام می‌شد.

اما پس از تاسیس این سازمان تاکنون اوقاف به امور اموال و املاک وقفی رسیدگی می‌کند و نمایندگان خاص خود را دارد. البته اموال وقفی بسیاری هم هستند که واقف ترتیب دیگری برای اداره آن معین کرده است مانند اموال وقفی به آستان قدس رضوی که تولیت خاصی برای اداره آن وجود دارد.

طبق اسناد تاریخی شاید هیچ دوره‌ای از تاریخ ایران را در زمینه موقوفات همانند دوره صفویه نمی‌توان یافت، چون در این دوره شاهد انجام موقوفات گسترده‌ای بوده‌ایم و به واسطه سنت و اقدامات خیر، اماکن و مستغلات زیادی برای مصارف خیریه وقف شده و بسیاری از آنها هنوز هم پابرجا و مورد استفاده هستند.

در دوره‌های مختلف تاریخ ایران باتوجه به حجم بالای وقف توسط سلاطین، کارکنان و مقامات درباری نیز این رویه را پیش گرفتند که از میان آنها می‌توان به گنجعلی‌خان زیک، حاکم مقتدر کرمان اشاره کرد که طی دوران حکومت خود مقادیر زیادی از زمین‌های کشاورزی و خانه‌های خود را وقف امور عامه کرد.

از دیگر موقوفات مهم ایران می‌توان به وقفنامه نجمی در اصفهان اشاره کرد که تاریخ تنظیم آن مربوط به پنجم ربیع‌الثانی سال 1332 هجری قمری بوده و در آن 25 مورد وقف به امور خیریه صورت گرفته است.

اما مشهورترین یا به طور کلی جهانی‌ترین وقفنامه ایرانی مربوط به وقفنامه ربع رشیدی به عنوان اثر ثبت شده در یونسکو است.

این وقفنامه که در زمان غازان‌خان ایلخانی برای اداره مراکز علمی و پژوهشگاهی و البته درسی صادر شده و در آن فهرست دقیقی از موقوفات که در ایران، عراق، سوریه، افغانستان، گرجستان قرار دارند و در آمد آنها و به طور کلی چگونگی اداره آنها آمده است. نسخه اصلی و خطی آن در 382 صفحه هم‌اکنون در کتابخانه مرکزی تبریز نگهداری می‌شود.

البته درکنار این شاید بتوان یکی از بزرگ‌ترین موقوفات ایران را مربوط به حاج حسین‌آقا ملک در مشهد دانست که طی هفت فقره وقفنامه از سال 1316 تا 1340، 63000 هکتار املاک و اراضی کشاورزی را به آستان قدس رضوی و بارگاه ملکوتی امام رضا(ع) وقف کرده است.

در این وقفنامه از 104 حلقه چاه، کتابخانه، مراکز آموزشی و بهداشتی و تولیدی مثل گاوداری به عنوان املاک موقوفه یادشده است. باغ معروف ملك آباد یکی از موقوفات حاج حسین ملك است.

جالب اینجاست که به دلیل ارادت گسترده ایرانیان به امام رضا(ع) در سایر نقاط دنیا نظیر ایالات متحده آمریکا نیز اموال و املاکی وقف ایشان شده و لذا آستان قدس رضوی در شهر لس آنجلس ایالت کالیفرنیا دفتر مخصوصی برای رسیدگی به این اموال دارد.